Анастасія Чистякова

Права людини в умовах воєнного стану

Законодавство Судова практика

За загальною редакцією
В. С. Ковальського

ЮРІНКОМ ІНТЕР
Київ-2024

УДК 342.72/.73.01/.09(477)"364"
Ч-64

Чистякова Анастасія.

Ч-64 Права людини в умовах воєнного стану. Законодавство. Судова практика / за заг. ред. В. С. Ковальського. Київ: Юрінком Інтер, 2024. 316 с.

ISBN 978-966-667-846-4

Реалізація в Україні прав людини під час воєнного стану пов'язана не лише зі станом законодавства, воєнною обстановкою, а й із судовою практикою. Судова практика, особливо практика ЄСПЛ, чутлива щодо правообмежень у цій сфері. Автором ретельно досліджене законодавство та викладені основні рішення щодо зазначеної сфери відносин. Законодавство дає підстави для висновку, що правообмеження наразі свідчать про домінування публічного інтересу. Виникли атипові норми, які передбачалися з розрахунку на короткостроковість воєнного стану. В Конституції відсутні норми, які автоматично пролонговують повноваження вищих посадових осіб або встановлюють механізми зміни влади чи проведення референдумів під час воєнного стану, що містить ризик виникнення додаткових криз легітимності влади.

Ідея книги — бути частиною експертної думки, яка б нагадувала публічним інституціям, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав і свобод людини — головним обов'язком держави, в тому числі й під час воєнного стану. Адже Україна була і має залишитися зразком дотримання прав і свобод людини.

Книга розрахована на широке коло осіб, які цікавляться станом та питаннями дотримання прав людини в Україні.

УДК 342.72/.73.01/.09(477)"364"

Видавництво «Юрінком Інтер» прагне сталого майбутнього для нашого бізнесу, наших читачів і нашої планети. Ця книга виготовлена з паперу, сертифікованого Forest Stewardship Council®

ISBN 978-966-667-846-4

© Чистякова Анастасія, 2024
© Юрінком Інтер, 2024

ЗМІСТ

Вступ 4

Частина І.
Законодавчі стандарти визначення прав людини та правовий режим воєнного стану

1. Конституція України (Витяг) 14
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 40
3. Кримінальний кодекс України в період воєнного стану 53
4. Кримінальний процесуальний кодекс під час воєнного стану ... 72
5. Продовження строку дії воєнного стану 125
6. Тимчасово окуповані території та права людини 128
7. Порядок здійснення заходів комендантської години 161
8. Встановлення особливого режиму в'їзду і виїзду, обмеження свободи пересування 172
9. Правила перетинання державного кордону 181
10. Про працю в період дії воєнного стану 218
11. Перевірка документів, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла 245

Частина ІІ.
Судочинство в умовах воєнного стану

1. Рішення вітчизняних судових органів 252
2. Рішення ЄСПЛ 272

Післямова 311

ВСТУП

Війна чи військовий конфлікт на суверенній території, як правило, означає дипломатичні конфлікти та провали у внутрішній та зовнішній політиці. Наразі відомо, що кількість військових конфліктів та ескалацій в світі зростає[1]. Воєнний стан був у різні часи оголошений в 81 країні, і залежно від типу і масштабу військової загрози країни трансформують своє законодавство. Одночасно військовий стан/війна не завжди і не обов'язково дорівнює відступу від зобов'язань та обмеження прав і свобод людей, які проживають на території воюючої країни. Виникає необхідність переосмислення адекватності і достатності правових механізмів захисту прав людини під час воєнного стану, в Україні зокрема.

Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації (війни або іншої суспільної небезпеки) передбачений Міжнародним пактом про громадянські і політичні права[2] (ст. 4), а також Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод[3] (ст. 15).

Стаття 15 Конвенції обумовлює правомірний відступ від зобов'язань наступним чином. По-перше, відступ може мати місце тільки під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації. По-друге, заходи, що вживаються у відповідь на таку війну або суспільну небезпеку, не виходять за межі, яких вимагає гострота становища. По-третє, заходи протидії військовому конфлікту не повинні суперечити іншим зобов'язанням Держави згідно з міжнародним правом[4].

1-1

1-2

1-3

2

3

---

[1] URL: https://www.reuters.com/world/europe/nato-needs-warfighting-transformation-top-military-official-says-2024-01-17/; Army chief says people of UK are 'prewar generation' who must be ready to fight Russia. URL: https://www.theguardian.com/uk-news/2024/jan/24/army-chief-says-people-of-uk-are-prewar-generation-who-must-be-ready-to-fight-russia; Kate Connoly.German defence minister says military is unfit for problems Europe faces// URL: https://www.theguardian.com/world/2024/jan/25/german-defence-minister-boris-pistorius-military-unfit-europe-problems

[2] Міжнародний пакт про громадянські і політичні права, ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text

[3] Європейська конвенція з прав людини, ратифікована Законом № 475/97-ВР від 17.07.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

[4] Посібник зі статті 15 ЄКПЛ. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. Рада Європи/Європейський суд з прав людини, 2016. 14 с. URL: http://www.echr.coe.int/ Documents/ Guide_Art_15_UKR.pdf

З відступом від зобов'язань пов'язані також положення ст. ст. 17, 18 Конвенції, які встановлюють, що «жодне з положень цієї Конвенції не може тлумачитись як таке, що надає будь-якій державі, групі осіб чи окремій особі право займатися будь-якою діяльністю або вчиняти будь-яку дію, спрямовану на скасування будь-яких прав і свобод, визнаних цією Конвенцією, або на їх обмеження в більшому обсязі, ніж це передбачено в Конвенції. Так само «Обмеження, дозволені згідно з цією Конвенцією щодо зазначених прав і свобод, не застосовуються для інших цілей, ніж ті, для яких вони встановлені.

Міжнародний пакт про громадянські та політичні права застосовує вираз «надзвичайне становище в державі, при якому життя нації перебуває під загрозою» і дозволяє відступ від своїх зобов'язань за цим Пактом тільки в такій мірі, в якій це диктується гостротою становища, за умови, що такі заходи не є несумісними з їх іншими зобов'язаннями за міжнародним правом і не тягнуть за собою дискримінації виключно на основі раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії чи соціального походження».

Таким чином, саме наявна та реальна «гострота положення» робить відступ від зобов'язань «правомірним».

Одночасно міжнародні джерела не містять кількісних/якісних показників «гостроти», у зв'язку з чим в кожному конкретному випадку «гострота» визначається кожною країною індивідуально та залежно від конкретних обставин, які не мають єдиних/аналогічних/схожих орієнтирів.

ЄСПЛ вимагає оцінювати, чи вийшли Держави за «межі, яких вимагає гострота» кризи. Визначаючи, чи вийшла Держава за такі межі, Суд приділяє належну увагу таким факторам як характер прав, що постраждали у зв'язку з відступом від зобов'язань, обставини, що призводять до виникнення надзвичайної ситуації, та її тривалість (*Brannigan та McBride проти Сполученого Королівства*, § 43; *A. та інші проти Сполученого Королівства*, § 173). Це включає в себе розгляд ЄСПЛ наступних питань: 1) чи було б звичайне законодавство достатнім, щоб впоратися із загрозою, що спричинена суспільною небезпекою (*Lawless проти Ірландії,* § 36; *Ірландія проти Сполученого Королівства*, § 212); 2) чи є заходи дійсною реакцією на надзвичайну ситуацію (*Brannigan та McBride проти Сполученого Королівства*, § 51); 3) чи були заходи використані з тією метою, для якої вони були санкціоновані (*Lawless проти Ірландії (№ 3)*, § 38); 4) чи є відступ від зобов'язань обмеженим за сферою охоплення і причинами, наведеними на його обґрунтування

(*Brannigan та McBride проти Сполученого Королівства*, § 66); 5) чи наявною є потреба у відступі від зобов'язань, що постійно переглядається (там само, § 54); 6) чи має місце будь-яке послаблення запроваджених заходів (*Ірландія проти Сполученого Королівства*, § 220); 6) чи були передбачені гарантії проти зловживань (там само, §§ 216–219; *Lawless проти Ірландії (№ 3)*, § 37; *Brannigan та McBride проти Сполученого Королівства*, §§ 61–65; *Aksoy проти Туреччини*, §§ 79–84); 7) важливість права, яке опинилося під загрозою, і більш широка мета судового контролю над втручанням у таке право (там само, § 76); 8) чи був практично можливим судовий контроль (там само, § 78; *Brannigan та McBride проти Сполученого Королівства*, § 59); 9) чи мала місце пропорційність заходів та чи передбачали вони будь-яку невиправдану дискримінацію (*A. та інші проти Сполученого Королівства,* § 190); 10) якими були точки зору будь-яких національних судів, які розглядали питання: якщо найвищий національний суд Договірної Держави дійшов висновку, що заходи не були суворо необхідними, Суд може виправдано дійти протилежного висновку лише якщо він упевниться в тому, що національний суд неправильно розтлумачив або неправильно застосував статтю 15 або практику Суду за цією статтею, або дійшов явно необґрунтованого висновку (там само, § 174)[5].

Однак будь-яке судове рішення оцінює ситуацію ретроспективно, а заходи стосовно обмежень прав і свобод в Україні під час воєнного стану не передбачають жодних гарантій проти зловживань на майбутнє. Більше того, такі закони можуть включати невиправдану дискримінацію, бути непропорційними та не містити механізму перегляду.

Аналіз законодавства інших країн, що регулює воєнні стани, дає підстави для висновку, що більш розробленими в світі є міжнародно-правові норми і принципи, що впорядковують захист жертв війни, а також обмежують методи і способи ведення війн, тоді як інші сфери законодавства, зокрема й ті, що стосуються ймовірних обмежень прав і свобод людини, вважаються менш розробленими, тому зміни до них під час особливих періодів, як правило, мають безсистемний характер та характеризуються домінуванням гіпертрофованого публічного інтересу. Публічний інтерес під час війни/воєнного стану переважає над приватним, але які заходи правового захисту може застосовувати

5

[5] Більш детально див. Посібник зі статті 15 Європейської конвенції з прав людини. Відступ від зобов'язань під час надзвичайної ситуації. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_15_UKR

конкретна приватна фізична чи юридична особа, якщо таке домінування є таким, що явно перевищує допустимі межі?

Сама сфера відмежування публічного та приватного інтересів досить умовна, хоча і протистояння між цими групами інтересів має місце. Інтереси держави та інтереси суспільства не завжди співпадають[6]. Невірним також є ототожнення інтересів держави та інтересів осіб, які обіймають топ-посади в державі, особливо в умовах воєнного стану, коли демократичні механізми зміни влади в країні фактично «поставлені на паузу».

Обмеження, що застосовуються в умовах воєнного стану, завжди пов'язані з розширенням компетенції органів державної влади та звуженням обсягу прав, свобод і законних інтересів фізичних та/або юридичних осіб. Одночасно сам по собі факт введення воєнного стану не дає державі право поглиблювати/розширювати вже існуючі обмеження, а будь-яке обмеження має отримати самостійне обгрунтування та легальну мету. У зв'язку з цим актуалізується питання допустимості меж домінування публічного інтересу над приватним, адже у разі перевищення питомої ваги публічних інтересів над приватними є ризик перетворення на країну, де реальна чи/та потенційна втрата прав і свобод спричинить додаткову хвилю міграційних процесів та демографічну кризу. Домінування публічного інтересу, крім того, містить ризики трансформації державного режиму в авторитарний, особливо з урахуванням фактичної відсутності свободи слова та функціонування політики єдиного марафону новин, який висвітлює події та факти з єдиної, узгодженої заздалегідь, позиції.

Велике занепокоєння з боку правозахисних органів і науковців у зв'язку з відступами від зобов'язань викликає можливість зловживань ними як засобами для внутрішніх репресій[7]. В Сіракузьких принципах тлумачення обмежень та відступу від положень Міжнародного пакту про громадянські та політичні права (документ ООН E/CN.4/1985/4) пропонуються загальні принципи тлумачення положень Пакту, що відносяться до правомірності цих обмежень. Зокрема, «тлумачення будь-яких обмежень має бути максимально конкретним та будь-які сумніви

[6] Миколенко О. І. Публічний і приватний інтерес в адміністративному праві // Правова держава; № 24 (2016). С. 102.

[7] Milanovic M. Extraterritorial Derogations from Human Rights Treaties in Armed Conflict // The Frontiers of Human Rights. Extraterritoriality and its Challenges. Edited by Nehal Bhuta. OUP, 2016. P. 23.

мають вирішуватися на користь захисту розглядуваних прав» (п. 3 розділу «A» Правил); «при застосуванні обмеження держава не повинна застосовувати засоби, які призводять до більшого обмеження прав, ніж це необхідно для досягнення мети, для якої вводиться таке обмеження» (п. 11 розділу «A» Правил); принцип гострої необхідності має бути застосований об'єктивно. Кожний відступ від прав має бути спрямований на усунення реальної, очевидної, дійсної або невідворотної загрози і не може застосовуватися виключно у зв'язку з очікуванням потенційної загрози» (пункт 54 розділу «C» Правил); «при визначенні того, наскільки відступ від зобов'язань відповідає гостроті зобов'язань, думка влади країни не може вважатися визначальною» (пункт 57 розділу «C» Правил).

Із введенням воєнного стану ми фіксуємо зміни практично в усіх сферах законодавства. Окремі з них відповідають викликам та актуальним потребам воєнного часу, а інші (у тому числі ті, що стосуються мобілізаційних заходів) — суперечать Конституції України, розширюють, поглиблюють та вводять нові обмеження прав і свобод людини і громадянина, містять явні ознаки дискримінації, що актуалізує доцільність пошуку механізмів додаткового контролю законодавчих ініціатив, які безпосередньо стосуються прав і свобод людини.

Виникає проблема існування атипових норм у тому, що вони проєктувалися з розрахунку на короткостроковість воєнного стану. Тому в Конституції відсутні норми, які автоматично пролонговують повноваження вищих посадових осіб або встановлюють механізми зміни влади чи проведення референдумів під час воєнного стану, що містить ризик виникнення додаткових криз легітимності.

Ідея цієї книги — бути частиною єдиної експертної думки, яка б нагадувала публічним інституціям, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю, а забезпечення прав і свобод людини — головним обов'язком держави, в тому числі й під час воєнного стану. Адже Україна була «меккою» прав і свобод людини і такою, сподіваємось, і залишатиметься.

Конституція України

Проблемам конституційних прав і свобод людини і громадянина в умовах воєнного стану з 2022 року присвячено чимало наукових дискусій та конференцій[8], є рішення Конституційного Суду стосовно соціального та правового захисту військовослужбовців та їх сімей[9], однак такими, що потребують роз'яснення, лишаються багато аспектів, на які відповідей Конституцією чи Конституційним Судом України недостатньо надано. Очевидно, саме під час воєнного стану слід було здійснювати постійний превентивний/попередній конституційний контроль законопроєктів та законів, які стосуються прав і свобод на предмет їх відповідності Конституції України.

У зв'язку з цим, перш за все, слід звернути увагу на те, що Конституцією встановлено пряме обмеження будь-яких конституційних змін в період дії воєнного стану. По-друге, «верховенство конституційних норм поширюється на всі сфери державної діяльності, в тому числі і на законотворчий процес. Верховна Рада України, приймаючи закони, не

[8] Конституційні права і свободи людини і громадянина в умовах воєнного стану: матер. наукового семінару Львівського національного університету внутрішніх справ. Львів, 2022. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/konstytuciyni_prava_i_svobody_lyudyny_ta_gromadyanyna_v_umovah_voyennogo_stanu_2022.pdf; Реалізація та захист цивільних прав в умовах воєнного стану: матер. науково-практичної конференції (Матвеєвські цивілістичні читання), Київ, 2022. URL: https://repository.ndippp.gov.ua/bitstream/handle/765432198/720/Сіщук_Щодо_змін_примус_вилучення_права_власності_воєнний_стан_22.pdf?sequence=1; Право в умовах війни: питання теорії та практики. Міжнародна колективна монографія, Братислава-Ужгород, 2023. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/53775/1/право%20в%20умовах%20війни_друк.pdf; Конституційно-правові механізми реалізації та захисту прав людини і громадянина в умовах війни: світовий досвід та Україна: матер. Міжнар. наук.-практ. конф., м. Ужгород, 26 травня 2022 р., Ужгородський національний університет, 2022. 418 с. URL: https://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/bitstream/lib/44835/1/1656585217128932%20%285%29.pdf; Ромців О. Міжнародно-правові механізми захисту прав та свобод людини в умовах війни: практика ЄСПЛ, електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294408/287193

[9] Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). м. Київ. 6 квітня 2022 року. № 1-р(II)/2022. URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_r_2_2022.pdf; Окрема думка (збіжна) судді Конституційного Суду України Лемака В. В. стосовно Рішення Конституційного Суду України (Другий сенат) у справі за конституційною скаргою Поліщука Сергія Олексійовича щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 4 статті 16-3 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» (справа про посилений соціальний захист військовослужбовців). URL: https://ccu.gov.ua/sites/default/files/docs/1_p2_2022_1.pdf

8-1 8-3 8-4 8-5 9-1 9-2

має права допускати невідповідностей щодо будь-яких положень, прямо закріплених в Конституції України»[10]. Звернемо увагу на зміст ст. 8 Конституції України, яка передбачає, що «Конституція України має найвищу юридичну силу, а закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй».

У ч. 2 ст. 64 Конституції України визначений перелік прав і свобод, які не можуть бути обмежені в умовах воєнного стану. До таких належать:

- право на рівність громадян перед законом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак (ст. 24);
- право на громадянство та його зміну (ст. 25);
- право на життя (ст. 27); право на повагу до гідності особи (ст. 28);
- право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29);
- право на індивідуальні або колективні письмові звернення до органів державної влади та місцевого самоврядування (ст. 40);
- право на житло (ст. 47);
- право на шлюб і рівні права та обов'язки в шлюбі і сім'ї (ст. 51);
- рівність дітей у своїх правах незалежно від походження (ст. 52);
- право на захист прав і свобод у людини у суді (ст. 55);
- право на відшкодування коштами держави або органів місцевого самоврядування матеріальної і моральної шкоди, заподіяної незаконними рішеннями органів державної влади (ст. 56);
- право знати свої права і обов'язки (ст. 57);
- закони та інші нормативно-правові акти не мають зворотної дії в часі, крім випадків, коли вони пом'якшують або скасовують відповідальність особи (ст. 58);
- право на професійну правничу допомогу (ст. 59), право на відмову від виконання явно злочинних розпоряджень чи наказів (ст. 60);
- право не притягуватися двічі до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення (ст. 61);
- презумпція невинуватості (ст. 62);
- право на захист і відмову свідчити або давати пояснення чи показання щодо себе, членів сім'ї або близьких родичів, коло яких визначено законом (ст. 63).

---

[10] (речення друге, третє абзацу четвертого пункту 1 мотивувальної частини) Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про Рахункову палату Верховної Ради України» (справа про Рахункову палату) від 23 грудня 1997 р. № 7-зп/1997.

Закріплення переліку прав, які не підлягають обмеженню, навіть під час дії воєнного стану, є конституційною гарантією прав людини і громадянина.

Також у Конституції є вказівка на те, що будь-які обмеження прав і свобод можуть бути передбачені виключно законами України. Юридична природа обмежень та їх (обмежень) правомірність була предметом наукових досліджень[11]. Зазначимо, що обмеження, яке застосовується в умовах виникнення воєнного стану, завжди пов'язане, з одного боку, із розширенням компетенції органів державної влади, з іншого — зі зменшенням обсягу реалізації прав, свобод та законних інтересів фізичних та/чи юридичних осіб.

Не містить Конституція і чітких норм, які б передбачали повноваження демократичних інститутів для зміни влади під час воєнного стану. Так, ст. 83 Конституції України визначено, що повноваження Верховної Ради продовжуються до дня першого засідання першої сесії Верховної Ради України, обраної після скасування воєнного чи надзвичайного стану. Однак аналогічної норми стосовно Президента України[12] Конституція України не містить. І хоча стаття 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII містить положення, відповідно до якого «у період дії воєнного стану не можуть бути припинені

---

[11] Див. Фігель Ю. О. Обмеження прав людини в умовах воєнного стану // Науковий вісник Львівської комерційної академії. Серія «Юридична». 2015. Вип. 2. С. 222–230. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvlkau_2015_2_24.; Фігель Ю. О. Теоретичні аспекти обмеження прав людини. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/5037/vnulpurn201683759.pdf; Кучук А. М. Теорія держави і права. Частина 1. Теорія держави: навчально-методичний посібник. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 112 с.; Мерник А. М., Кузьміна В. О., Бурлаков Б. М. Обмеження прав і свобод людини в сучасних умовах: теоретичний та практичний аспекти. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/11.pdf; Андрієвська О. В. Конституційно-правові обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2018. С. 10; Сущенко В. А. Конституційно-правові підстави вимушеного тимчасового обмеження державними органами прав і свобод людини і громадянна в Україні у умовах проведення антитерористичних заходів: автореф. дис. канд. юрид. наук. Київ, 2020. URL: https://dspace.nau.edu.ua/bitstream/NAU/41776/1/Сущенко_Автореф.pdf; Маркович Х. М. Права і свободи людини в умовах воєнного стану: фокус пріоритетів. URL: http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/287204/281124; Мельник Р. І., Чубко Т. П. Проблеми обмеження прав і свобод людини в умовах дії спеціального правового режиму // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка. 2016. № 1. С. 129.

11-2

11-3

11-4

[12] Див. пункт 8 Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 53 і 47 народних депутатів України про офіційне тлумачення положення частини третьої статті 103 Конституції України (справа щодо строків перебування на посту Президента України № 1-46/2003 від 25 грудня 2003 року № 22-рп/2003.

11-5

повноваження Президента України, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Національного банку України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, судів, органів прокуратури, органів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність, досудове розслідування, розвідувальних органів та органів, підрозділи яких здійснюють контррозвідувальну діяльність», однак Конституція не містить аналогічних положень. Конституційний Суд України міг би надати роз'яснення зазначеній ситуації.

Очевидно, що проблема в тому, що надзвичайні (атипові)[13] закони та норми, що врегульовують відносини під час воєнного стану, не були розраховані на довготривалі терміни, у зв'язку з чим Конституція України не містить норм, які б врегульовували порядок дій у ситуації, коли повноваження Президента України припиняються до завершення терміну воєнного стану.

Так, статтею 4 Конституції України передбачено принцип єдиного громадянства. Однак на розгляді Верховної Ради наразі перебуває проєкт Закону «Про деякі питання у сфері міграції щодо підстав і порядку набуття та припинення громадянства України», та інші законопроєкти, які передбачають лібералізацію в Україні інституту подвійного /множинного громадянства[14]. Зазначене нормоположення свідчить про чітку тенденцію прийняття атипових норм, відхід від прийнятих стандартів українського громадянства. І це не є єдиним прикладом перегляду правових стандартів у сфері прав людини.

---

[13] Барчук А. О. Надзвичайні закони в системі законодавства: теоретико-правові аспекти: дис. канд. юрид. наук. Київ. 2019. С. 112.

14-1 14-3

[14] Більш детально див. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України (до реєстр. № 10425 від 22.01.2024). URL: https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/pubFile/2190763; Доповідь Генерального секретаря ООН «Права людини та довільне позбавлення громадянства» // Human rights and arbitrary deprivation of nationality. Report of the Secretary-General. A/HRC/25/28. URL: https://www.ohchr.org/sites/default/files/HRBodies/HRC/RegularSessions/Session25/Documents/A-HRC-25_28_en.doc; Європейська конвенція про громадянство 6.11.1997, яку ратифіковано. Про ратифікацію Європейської конвенції про громадянство: Закон України від 20.09.2006 № 163-V. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/163-16